

Discernment in de praktijk van gemeenteopbouw

Door Robert Doornenbal (docent Hogeschool Ede, theoloog, 2^e voorganger NGK Houten)

Hoe krijgt discernment (onderscheiding) vorm in de plaatselijke christelijke gemeente en wat betekent dit voor leidinggevenden?

In dit artikel staat deze vraag centraal. Hierbij is een ‘disclaimer’ op zijn plaats: specifieke benaderingen van – en ervaringen met – discernment lopen nogal uiteen per gemeente en context. Aan deze diversiteit kan ik niet voldoende recht doen in deze beknopte bijdrage. Een andere beperking is dat ik mij richt op het protestantse deel van de kerk, omdat ik daar het meest vertrouwd mee ben.

In mijn bespreking hanteer ik de indeling van de lutherse theoloog Patrick Keifert, oprichter en directeur van Church Innovations,¹ die jarenlang ervaring heeft opgedaan met processen van discernment in heel verschillende gemeenten. Keifert onderscheidt vier *core practices* die zichtbaar zijn wanneer er sprake is van discernment die gericht is op de leiding van God. Dit zijn: (1) Bijbellezen; (2) naar elkaar luisteren; (3) samen bidden; (4) het (h)erkennen van belemmeringen.² Ik ga kort in op deze punten, met telkens aandacht voor de uitdaging die dit met zich meebrengt voor leidinggevenden.

1. ‘Wonen in het Woord’

De Bijbel speelt een belangrijke rol in het dialogische proces van discernment. Hierbij gaat het er niet om kant-en-klare voorschriften uit de Bijbel te (willen) halen. Ook wordt er – als het goed is – voor gewaakt dat Bijbelverzen als een vrome saus over de conversatie worden gegoten, of dat iemand zijn of haar gelijk wil halen met een beroep op de Bijbel. Met ‘wonen in het Woord’ (*dwelling in the Word*) gaat het om een ‘luisterend’ omgaan met de Bijbel op een manier die vruchtbaar is voor het proces van onderscheiding. Veelal betreft het hier een vorm van meditatief lezen die lijkt op de aloude praktijk van *lectio divina*: dat is een langzaam, enigszins gestructureerd, meditatief-biddend ‘herkauwen’ van Bijbelpassages. Vervolgens

gaat men hierover met elkaar in gesprek. Zo hebben medewerkers van de organisatie Church Innovations gedurende ruim twee decennia tezamen met allerlei kerkleiders gemediteerd over Lucas 10:1-12. Telkens opnieuw bleek het resultaat verrassend positief. Sterker nog: tijdens het proces van wonen in het Woord – hetzelfde Woord, gemeenschappelijk overdacht gedurende langere perioden, op verschillende tijden en op diverse plaatsen, gebeurt er geregeld iets in de harten en met de verbeeldingskracht van participanten wat je haast een wonder zou kunnen noemen. Dat klinkt veelbelovend. Opmerkelijk is ook de uitkomst van een empirisch onderzoek in kerken, dat uitwijst dat ‘de missionaire verandering [*missional transformation*] van een gemeente direct gerelateerd is aan de mate waarin de Bijbel belangrijk wordt gevonden, en aan de manier waarop de Bijbel deze gemeenschap vormgeeft’.³ Tegelijk blijkt uit de praktijk dat veel leidinggevenden in de gemeente niet gewend zijn aan het raadplegen van de Bijbel als het gaat om strategische beslissingen betreffende de toekomst – waar discernment uiteindelijk op aanstuurt – en evenmin wanneer er sprake is van diepgaande meningsverschillen. Het meditatieve omgaan met de Bijbel en op constructieve wijze het onderlinge gesprek hierover voeren, kan een leerweg op zich vergen voor de betrokkenen.

2. Luisteren naar elkaar

Een tweede praktijk betreft de dialoog tussen gemeenteleden onderling.

Discernment is dus niet alleen iets voor (formeel) leidinggevend – laat staan voor ‘de’ leider van een groep. Dit is belangrijk om te benadrukken, omdat ongezeglijkheid, manipulatie of zelfs machtsmisbruik op de loer liggen als het gaat om het beroep op ‘Gods wil’ betreffende de toekomst. We zien dit bijvoorbeeld in de 19^e eeuw bij William en Catherine Booth, de leiders van het Leger des Heils in Engeland. Zij zochten serieus naar de wil van God voor hun leven, en meenden deze in diverse cruciale fasen van hun werk ook ‘gevonden’ te hebben, maar ze lieten zich hierbij niet corrigeren door inzichten vanuit de bredere christelijke gemeenschap. Dit individualistische verstaan van Gods wil droeg bij aan hun geregeld sterk autoritaire en intolerante optreden, zelfs richting familieleden die meenden dat God hun een andere roeping gaf, die afweek van die van de Booths. Daar viel eigenlijk niet over te praten.⁴

Vandaag wordt ingezien dat de taak van leidinggevend vooral bestaat uit het creëren van een klimaat en omgeving waarin alle participanten zich uitgenodigd weten om deel te nemen aan de activiteit van het ‘onderscheiden en ontdekken van de verbeelding [*imagination*] die de Geest hun geeft voor missie’.⁵ Hierbij staat het naar elkaar luisteren centraal; met een mooie uitdrukking wordt dit wel *listening one another into free speech* (‘elkaar tevoorschijn luisteren’) genoemd. Dit vindt deels plaats in het kader van het gezamenlijke Bijbellesen – zie het vorige punt – maar er worden ook andere tools gebruikt, zoals Appreciative Inquiry (‘waarderende gemeenteopbouw’), toegepaste etnografie, of een lijstje met vragen dat het leiderschapsteam opstelt. Het kan dan gaan om vragen over: de specifieke geografische en sociaal-culturele context = ‘waar zijn wij’;⁶ ervaringen met en verwachtingen rondom veranderingen = ‘wanneer zijn wij’; de eigen identiteit, mede gezien vanuit de traditie = ‘wie zijn wij’; en

de vraag naar Gods roepstem en naar zijn Koninkrijk = ‘waarom zijn wij’.

Lever het met elkaar praten over deze vragen iets op wat de gemeente echt verder helpt? In New Jersey (VS) blijkt het consistent bezig zijn met de genoemde thema’s inderdaad het begin te zijn geweest van diepgaande, positieve veranderingen.

Zo zijn een paar gereformeerde congregaties inmiddels onmiskenbaar op weg ‘naar een missionaire *identiteit* (wie we zijn), missionair *engagement* (wat we doen), een missionair *karakter* (hoe we het doen), en een missionaire *motivatie* (waarom we doen wat we doen)’.

Zoals aangegeven speelt de onderlinge conversatie een belangrijke rol in het creatieve proces van discernment.

Kernachtig getypeerd draait discernment om het voeren van een ‘heilige conversatie’.⁷ Een *conversatie* omdat het om een gesprek tussen gelijken gaat.

Wederkerigheid staat centraal als deelnemers aan het gesprek zowel hun eigen als andermans manieren van denken, percepties, behoeften, (spirituele of theologische) verschillen en overeenkomsten exploreren. Deze onderlinge dialoog is vol verhalen, herinneringen, pijn, verlangen en hoop, en volgt een traject die niet precies van tevoren valt te bepalen. De conversatie is *heilig* omdat het onderlinge gesprek ten diepste gaat over je identiteit als gelovige, zowel persoonlijk als collectief, om betekenis en roeping, en om de relatie met God.

Theologisch gezien is de vooronderstelling dat de Heilige Geest spreekt in en door het proces van onderlinge interactie, wanneer dit gericht is op het luisteren naar elkaar én op wat God daardoor tot ons te zeggen heeft. Nogal wat leidinggevend vinden het moeilijk om erop te vertrouwen dat dit echt kan werken, is de ervaring van Keifert. ‘Ik heb nadenkende en trouwe kerkleiders cynisch zien worden, of erger, een vorm van praktisch atheïsme zien omarmen omdat zij niet konden geloven dat de toekomst van het volk van God aanwezig is onder het volk van God. Ze waren niet in staat om te

geloven dat afhankelijkheid van de Heilige Geest een praktische zaak is.' Naast het leren openstaan voor het werk van de Geest, moeten leidinggevendenden het onderlinge vertrouwen zien te bevorderen. Het luisteraspect van discernment vraagt namelijk eerlijkheid, openheid en kwetsbaarheid, ook van de leidinggevendenden zelf.

3. Bidden

Een derde praktijk die deel uitmaakt van discernment is het gezamenlijke gebed. Hierbij gaat het om het onderscheiden van de toekomst die naar Gods wil is en die Hij belooft – in plaats van Hem te vragen om zijn zegen over de door ons verwachte uitkomsten. Concreet kunnen we hier denken aan wat Van Ginkel *interweaving* noemt, dat wil zeggen: 'het intentioneel samenbrengen van gebed en planningsprocessen, op zo'n manier dat het gebed inhoudelijk invloed heeft op dit planningsproces, en dit mede vormgeeft'.⁸ Bij het streven naar integratie van gebed en beleidsontwikkeling kunnen gevarieerde gebedsvormen worden gehanteerd. Zo blijken vier anglicaanse missionaire pioniers zich – in het kader van discernment – onder andere te oriënteren op het beoefenen van contemplatieve gebedspraktijken.⁹ Een gemeente in Toronto (Canada), Spring Garden, houdt geregeld gebedswandelingen op zaterdagochtend. Tot wel honderd deelnemers lopen dan al biddend in kleine groepen door de straten van een stadsdeel. Ze bidden voor winkeliers, ambtenaren, bedrijven, voor oudere inwoners met een vast salaris, voor jonge gezinnen die net beginnen, voor rijke, recent geïmmigreerde Aziaten – voor wie dan ook maar in hun aandacht komt, terwijl zij lopen en kijken en luisteren. Op deze manier blijft hun missionaire roeping levend en actueel. Het samen bidden – in welke vorm dan ook – maakt een centraal onderdeel uit van discernment. Voor leidinggevendenden, voorgangers inclusief, is dit soms wel even wennen. Niet iedereen voelt zich prettig bij het bidden tijdens vergaderingen, of men

weet niet hoe vorm te geven aan het samen bidden. Kortom, er zijn de nodige drempels te overwinnen rondom het gebed – en meer algemeen, om het proces van discernment aan te gaan. Daar staan we als laatste bij stil.

4. (H)erkennen van belemmeringen

Er zijn allerlei redenen waarom veel gemeenteleden en leidinggevendenden liever niet deelnemen aan een proces van discernment. Een eerste reden is de tijdsfactor. Een proces van discernment dat is gericht op het ontdekken van de (missionaire) roeping van een plaatselijke gemeente kost een behoorlijke tijdsinvestering. Geduld en een langetermijnvisie/-motivatie is ook van belang: een 'heilige conversatie' in een gemeente vergt al snel één tot drie jaar tijd. Daarnaast kunnen er bij gemeenteleden en/of bij leidinggevendenden allerlei zorgen, angsten, of negatieve ervaringen zijn die het moeilijk maken om op God te vertrouwen. Ook komt het voor dat mensen discernment associëren met een vorm van 'overgeestelijkheid' die in het beste geval weinig concrete resultaten oplevert en in het slechtste geval eindigt in een vorm van manipulatie of machtsmisbruik. Voor hen die qua temperament, ervaring en vaardigheden gewend zijn aan meer formele of bureaucratische procedures en structuren, kan discernment onwennig en onprettig voelen. Ook blijkt dat mannen soms moeite hebben met de meer feminiene taal en beelden die worden geassocieerd met spirituele praktijken zoals discernment ten diepste is. Er zijn nog veel meer belemmerende factoren te noemen, bijvoorbeeld het koesteren van specifieke denkbeelden en manieren van doen waardoor participanten niet echt 'vrij' zijn om Gods wil te zoeken én te volgen. De kern van dit vierde punt is simpelweg om erop te wijzen dat het introduceren en praktiseren van een proces van onderscheiding allerlei belemmeringen en weerstanden zal oproepen.¹⁰ De taak van leidinggevendenden is: helpen onderkennen welke weerstanden het betreft, en de

nodige ruimte bieden om hierover met elkaar het gesprek aan te gaan, zonder dat mensen zich veroordeeld voelen.

Uitleiding

Discernment staat voor een veelzijdig, dynamisch en intensief proces van (geestelijke) bezinning en luisteren naar God en naar elkaar. De in dit artikel geschetste benadering sluit aan bij patronen die we tegenkomen in het Bijbelboek Handelingen.¹¹ Verder is deze toespitsing van discernment – bij mijn weten – vrij nieuw in de geschiedenis van de kerk, al zijn er wel hints in deze richting te vinden, bijvoorbeeld in de traditie van de jezuïeten, quakers, methodisten, in het Engelse evangelicalisme (bijvoorbeeld de kring rond William Wilberforce) en in de Nederlandse Reveilbeweging van de 19^e eeuw. Tegelijk past een relativerende noot: er zullen zeker kerkenraden en andere leidinggevende organen zijn die al jaren een vorm van discernment beoefenen, zonder dit als zodanig te benoemen. Niettemin mogen we concluderen dat deze spirituele praktijk van strategisch belang is voor christenen en kerken in de 21^e eeuw. Het is te hopen dat een vorm van discernment in steeds meer kerken en organisaties ingang vindt, en dat leidinggevendenden bereid zijn om dit te faciliteren.

Dr. R.J.A. (Robert) Doornenbal is verbonden aan de Academie Theologie van Christelijke Hogeschool Ede.

Dit artikel werd eerder gepubliceerd in het themanummer **Discernment - de spirituele factor in gemeenteopbouw** van het WKO bulletin (wvko.nl) in 2015

Noten:

¹ “Church Innovations is a non-profit organization devoted to renewing the Church’s focus on God’s mission in the world.” Zie <http://www.churchinnovations.org/>.

² Patrick Keifert, *We Are Here Now. A New Missional Era* (Eagle: Allelon, 2006), 96.

³ Darrell L. Guder, ‘Biblical Formation and Discipleship’, in: Lois Y. Barrett et al., *Treasure in Clay Jars. Patterns in Missional Faithfulness* (Grand Rapids: Eerdmans, 2004), 61, cursief toegevoegd.

⁴ Zie Roger J. Green, *The Life and Ministry of William Booth* (Nashville: Abingdon Press, 2005), 84, 88, 120-121.

⁵ Alan J. Roxburgh en M. Scott Boren, *Introducing the Missional Church. What It Is, Why It Matters, How to Become One* (Grand Rapids: Baker Books, 2009), 139.

⁶ In dit kader wordt de lokale bevolking – gelovig of niet – vaak ook betrokken in de conversatie. Discernment bestaat niet alleen uit ‘dwelling in the Word’, maar ook uit ‘dwelling in the world’.

⁷ Gil Rendle and Alice Mann, *Holy Conversations. Strategic Planning as a Spiritual Practice for Congregations* (Durham, NC: The Alban Institute, 2003), xiii-xiv.

⁸ Aileen Marilyn Van Ginkel, ‘Communal Discernment in Organizational Planning: Interweaving, Inclusive and Incarnational Approaches to Missional Direction-Setting in Christian Churches and Organizations’, D.Min. thesis (Toronto, 2012), 10.

⁹ Mark Neil Rodel, ‘Spiritual Discernment in Pioneer Ministry: To What Extent Do Spiritual Practices of Discernment Feature in the Practice of Four Anglican Ordained Pioneer Ministers?’ MA thesis (Winchester, 2011).

¹⁰ Vgl. Donald E. Zimmer, *Leadership and Listening. Spiritual Foundations for Church Governance* (Herndon: Alban, 2011), 117-118, 126.

¹¹ C.J.P. Niemandt, ‘Acts for today’s missional church’, *HTS Theologische Studies/Theological Studies* 66/1 (2010).